

Ruralna ekonomija – poglavlje 6

Ruralna ekonomija i njene regionalne karakteristike

Specifičnosti ruralne ekonomije ogledaju se u nizu karakteristika, kao što su: zastupljenost pojedinih sektora u privrednoj strukturi, stanje na tržištu rada, primenjene tehnologije, strukturne karakteristike poljoprivrede, razvijenost tržišta i slično.

Zavisno od lokacije, odnosno udaljenosti od urbanog centra, postoje sledeći tipovi ruralne ekonomije:

1. **Ruralne ekonomije bazirane na prihodima od prava na prirodna dobra, odnosno rentama.** Ovaj tip ruralne ekonomije karakterističan je za one ruralne oblasti čiji su resursi zasnovani na poljoprivredi i industrijama koje koriste prirodna bogatstva kao izvor sirovina. U takvim sredinama lokalna elita kontroliše većinu prirodnih resursa, a lokalna kultura je takva da teško prihvata promene i inovacije, što demotiviše investitore iz spoljašnjeg okruženja.
2. **Ruralne ekonomije zavisne od spoljnjih investicija, odnosno zavisna ekonomija.** Ovaj tip ruralne ekonomije prisutan je u ruralnim područjima čiji je razvoj zavistan od eksternih investicija i resursa. U ovim područjima ne postoji unutrašnji finansijski kapital, već ona zavise od privatnih investitora iz spoljnog okruženja, kao što su velike multinacionalne kompanije ili regionalne kompanije. Tamo gde lokalne vlasti ne mogu da privuku eksterne investicije, država često interveniše investicijama na izgradnji infrastrukture i subvencioniše javni sektor.
3. **Preduzetnička ruralna ekonomija.** Ovaj tip ruralne ekonomije prisutan je u sredinama gde domaćinstva uspevaju da bolje valorizuju svoje resurse, odnosno u kojima je razvijenije preduzetništvo, veće prisustvo malih preduzeća, bolja valorizacija lokalnih znanja. Blizina gradskog centra uslovljava bolji životni standard u ovim ruralnim sredinama, samim tim veće potrebe stanovništva pa je i cena radne snage veća u odnosu na udaljena ruralna područja. Zbog toga ove oblasti nisu interesantne za eksterne investitore, a industrijska postrojenja se često preseljavaju iz ovih oblasti u sredine u kojima je cena radne snage niža.

Teritorijalni kapital i njegov značaj za ruralni razvoj

Razvoj ruralne ekonomije opredeljen je resursima kojima određeno ruralno područje raspolaže i na kojima bazira svoju konkurentnost. Resursi na kojima se zasniva razvoj ruralnih sredina su:

1. **Materijalni faktori**, u koje se ubrajaju prostorne, geografske karakteristike i drugi ekonomski resursi kao što su zemljište, klima, specifični ekološki uslovi, oprema i druga materijalna sredstva, ljudski kapital, itd.
2. **Nematerijalni faktori**, kao što je socijalni kapital, kapaciteti lokalnih vlasti i slično.
3. Sredstva i resursi koji su u zajedničkom vlasništvu, kao što su infrastrukturni objekti, obrazovna i zdravstvena mreža.
4. **Kapacitet lokalnog tržišta** je razvojni faktor oličen u odnosu ponude i tražnje. Rezultat je platežne moći lokalnog stanovništva, njihovog kvaliteta života i dostignutog nivoa razvoja.

Na nižem stepenu razvoja ruralnih zajednica prirodni kapital, njegovo bogatstvo i raznovrsnost presudno opredeljuju konkurentnost ruralne ekonomije i njenu strukturu. Ruralne sredine sa bogatim i kvalitetnim zemljišnim potencijalom, šumama, vodnim resursima konkurentnije su u odnosu na one sa sromnim prirodnim potencijalima. Takve ekonomije zasnivaju se na primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji, ribarstvu i šumarstvu.

Ljudski kapital definiše se kao skup znanja, veština, kompetencija i atributa koje poseduje pojedinac, koji olakšavaju stvaranje ličnog, društvenog i ekonomskog blagostanja. Tradicionalno poimanje ljudskog kapitala ruralnih sredina uzima u obzir vitalnost i obrazovnu strukturu seoskog stanovništva, dok moderne teorije uvode i nove dimenzije i aspekte, kao što su: preduzetnički potencijal i spremnost za prihvatanje inovacija.

Socijalni kapital obuhvata skup normi i vrednosti kojima se ljudi rukovode u međusobnoj saradnji i komunikaciji, institucije i organizacije u koje su oni uključeni, odnose i mreže između različitih društvenih aktera u jednoj zajednici. Posmatrano iz ekonomske perspektive, socijalni kapital obuhvata postojanje pravila i odnosa koji olakšavaju razmenu informacija, ideja i inovacija, te samim tim utiče na ekonomski razvoj ruralnih sredina. Socijalnim kapitalom su obuhvaćene institucije javnog i privatnog sektora, civilnog društva i nevladine organizacije, kao i sve druge formalne i neformalne organizacije i grupe.

Kulturno nasleđe predstavlja proizvode, predele i mesta, prakse i običaje koji nas definišu kao pojedince, zajednice, nacije i civilizacije i obuhvata spomenike, građevine, područja od istorijske, estetske, arheološke vrednosti. Kulturno nasleđe se u novije vreme prepoznaje kao moćan socijalni i ekonomski resurs koji se može upotrebiti za ubrzanje ruralnog razvoja. Indikatori koji ukazuju na značaj kulturne baštine za ekonomski razvoj ruralnih područja su: zaposlenost i prihodi od turizma, visina prihoda po domaćinstvu, vrednost nekretnina na određenom području itd.

Strategije za razvoj ruralne ekonomije

Načini za podsticanje razvoja ruralne ekonomije su:

1. **Unapređenje znanja i veština radne snage.** Da bi produktivnost lokalne radne snage rasla, neophodno je povećanje nivoa njihovih veština i kompetencija. Usmerenost pre svega na poljoprivredu ograničava konkurentnost ruralne radne snage i mogućnost za ostvarivanje dodatnih prihoda van poljoprivrede. Obrazovna politika i relevantne insitucije mogu doprineti poboljšanju i stvaranju ljudskog kapitala u ruralnim oblastima na više načina: omogućavanjem pristupa daljem obrazovanju, poboljšanjem ravnoteže između ponude i potražnje na tržištu rada, privlačenjem kvalitetne radne snage.
2. **Jačanje ruralnog tržišta.** Da bi ruralni region bio konkurentan, on mora da bude u stanju da proizvede robu i usluge koje mogu ostvariti profit i na drugim regionalnim tržištima. Zbog toga je važno da se ukine prisustvo monopolista i podstakne lokalna konkurencija. Ključni element od značaja za razvoj lokalnih tržišta je razvoj lokalnih lanaca snabdevanja i umreženost lokalnih proizvođača u vidu različitih formi udruživanja.
3. **Podrška inovativnosti.** Inovacije su bitan preduslov za ruralni ekonomski razvoj i doprinose da se ruralni regioni lakše suoče sa izazovima na globalnom nivou. Podrška za jačanje inovatvnosti u ruralnim sredinama treba da doprinese stvaranju, adaptaciji i primeni novih ili unapređenih tehnologija, proizvoda i usluga. Inovacije koje doprinose razvoju ruralnih područja mogu imati različite oblike: a) novi način rada; b) razvoj novih proizvoda i usluga i c) prilagođavanje poznatih pristupa novim okolnostima.
4. **Jačanje socijalnog kapitala i kvaliteta lokalne vlasti.** U hijerarhiji nadležnosti vezanih za razvoj ruralne ekonomije, lokalna inicijativa je uvek važnija od državne politike i državnih programa podrške. Upravo zbog toga, decentralizovani proces odlučivanja, sa efikasnim i adekvatnim institucionalnim okruženjem predstavlja važan preduslov za razvoj ruralne ekonomije. Podrška jačanju socijalnih mreža i unapređenju saradnje lokalnih aktera, omogućuje razvoj poslovnih i tržišnih veza, racionalnije korišćenje lokalnih resursa i njihovu lakšu valorizaciju.

Ruralna nepoljoprivredna ekonomija

Visoke stope siromaštva i razvojne nejednakosti u ruralnim područjima, kao i preterano intenzivna urbanizacija, dovele su do toga da se veća pažnja usmerava ka sektoru ruralne nepoljoprivredne ekonomije, koja predstavlja izvesni međuprostor između poljoprivrede i industrije. Ruralna nepoljoprivredna ekonomija najčešće se definiše kao skup ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima, isključujući aktivnosti vezane za proizvodnju primarnih poljoprivrednih proizvoda. Ona obuhvata prihode od prerade primarnih poljoprivrednih proizvoda, prihode od socijalnih transfera, kamate, dividende i rente.

Razvoj nepoljoprivredne ekonomije u ruralnim sredinama ima niz pozitivnih efekata. Pre svega, apsorbuje viškove ruralne radne snage i smanjuje prikrivenu nezaposlenost na malim gazdinstvima. Takođe, smanjuje proizvodni rizik poljoprivrednih gazdinstava, njihovim angažovanjem u aktivnostima koje dopunjuju ili zamenjuju poljoprivredni prihod. Nepoljoprivredna ekonomija veoma često obezbeđuje opstanak gazdinstava u uslovima kada je poljoprivredna proizvodnja uništena ili ugrožena nepovoljnim vremenskim prilikama.

Dostignuti nivo razvoja ruralne nepoljoprivredne ekonomije, njen značaj za ruralna domaćinstva i mogućnost njenog unapređenja, mogu se sagledati različitim indikatorima. Shodno svom značaju i ispoljenosti, u interpretaciji stanja ruralne ekonomije uzimaju se u obzir sledeći parametri:

1. Zastupljenost pojedinih sektora u privrednoj strukturi
2. Zastupljenost pojedinih tipova dohodaka u ukupnim prihodima ruralnih domaćinstava
3. Mesto (lokacija) na kojoj se odvijaju nepoljoprivredne aktivnosti.

Modeli diverzifikacije ruralne ekonomije

Poznavanje i praćenje tipova radnog angažovanja članova poljoprivrednih gazdinstava je značajno, jer nam ukazuje na način korišćenja raspoloživog fonda rada na gazdinstvu, produktivnost, izvore prihoda i njihovu stabilnost, kao i mnoge druge aspekte vezane za strategije opstanka i napretka gazdinstava.

Diverzifikacija aktivnosti na gazdinstvu u okviru poljoprivredne proizvodnje ostvaruje se u vidu zarade članova domaćinstva koji su angažovani na tuđim poljoprivrednim imanjima. Ovi prihodi smatraju se istom vrstom zarade kao i što zarade ostvarene angažovanjem u drugih sektorima. Poljoprivredna aktivnost se može diverzifikovati i u okviru samog gazdinstva i to kroz diverzifikovanje postojećeg sistema poljoprivredne proizvodnje, odnosno menjanjem proizvodne strukture. Drugi način za diverzifikaciju aktivnosti na gazdinstvu je promena načina proizvodnje, zamena konvencionalnih tehnologija i praksi.

Diverzifikacija aktivnosti na gazdinstvu van primarne poljoprivredne proizvodnje ostvaruje se organizovanjem prerade proizvoda na gazdinstvu, direktnom prodajom ili radom po ugovoru. Prerada primarnih poljoprivrednih proizvoda uglavnom je zastupljena u zemljama Južne Evrope u kojima je povezanost sa lokalnim znanjem i nasleđem naglašenija nego kada su u pitanju ostali delovi Evrope. Direktna prodaja podrazumeva veliko angažovanje radne snage, smanjuje nezaposlenost i skraćuje lanac vrednosti. Rad po ugovoru podrazumeva iznajmljivanje iznajmljivanje poljoprivrednih mašina ili usluge mehanizacijom i opremom, davanje u zakup zgrada na gazdinstvu ili kuće na selu, turizam na gazdinstvu. Evropski podaci pokazuju da preko 20% gazdinstava sa diverzifikovanim aktivnostima imaju ugovore o radu.

Diverzifikacija prihoda van gazdinstva ostvaruje se u sektorima kao što su obrazovanje, zdravstvo i sektor usluga. Pored toga, postoji i sezonsko angažovanje radne snage van poljoprivrede.